

COMUNICACIÓ

Manuel Satué: *Poesia i psicoanàlisi*¹

El capvespre del dia 6 de desembre de 1907, a Viena, Sigmund Freud va impartir a la sala de l'editor alemany Hugo Heller la conferència intitolada: «*El poeta i els somnis diürns*» (*Der Dichter und das phantasieren*). El doctor vienès va tractar també, en posteriors treballs, de la creació artística, però hem escollit aquest estudi pel seu contingut, on s'expressa a bastament la relació entre poesia i psicoanàlisi.

En iniciar l'esmentat treball, Freud distingeix el joc infantil i les fantasies dels adults o somnis diürns, cercant en ells l'origen del quefer literari. L'infant quan juga ha de desprendre's de la realitat objectiva, no certament per ignorar-la sinó per recolzar-hi unes situacions del tot imaginàries. El nen, en emprar la cadira com un cotxe, sap perfectament que no ho és, i si la mare la hi demana per a fer-ne l'ús ordinari la hi deixarà sense cap mena de problema. També la nena sap distingir el ninus, amb què juga, d'un nadó.

Avui en dia, sobretot des dels estudis realitzats per J. Piaget sobre el tema, admentem que l'activitat lúdica de l'infant és la recerca de la seva adaptació a la vida adulta; l'esmentat pensador presenta la teoria que el joc no és res més que l'assimilació cognitiva, i el somriure del nen en reexir-hi, la demostració de l'afecte positiu del nen quan converteix en familiar allò que li era una novetat. En alguns entreteniments infantils hi trobem també el voler compartir el joc amb els altres, pensem en el «tat» entre mare i fill tapant-se mútuament o el d'aquella nena que feia beure aigua a la seva mare d'un vas del tot buit, fet que feia riure molt la petita.

1. [Nota dels E. La comunicació «El dret en el liberalisme anglès» llegida per Manuel Satué en els Col·loquis dedicats al dret i que va aparèixer publicada en les actes anteriors, era, com va ser indicat oportunament, un extracte de la ponència: «Reflexió històrica sobre el paper del pensament anglès» elaborada i presentada pel membre de la secció de Filosofia Pràctica, Miquel Costa, durant el curs 1998/99 en el si d'aital secció. Afegim ara aquesta nota per tal que en quedi, també, constància escrita]

Freud, conseqüent amb els seus postulats bàsics, assenyala com a finalitat del joc la recerca del plaer. És ben palès el gaudi que el nen jugador troba en tota activitat lúdica. Així conclou el pare de l'anàlisi que a la seva base rau un dels dos principis del funcionament mental, segons la psicoanàlisi: l'anomenat Principi de Plaer. El gaudi assolit pot considerar-se fruit d'escapisme o refugi davant una realitat adversa o frustrant. El doctor vienès havia ja establert en la seva obra cabdal *La interpretació dels somnis* (1900) que aquests eren l'acompliment de desitjos, de vegades inconscients; doncs bé, la mateixa satisfacció desiderativa és també el fonament dels jocs infantils. Freud assenyala que els desitjos són, fonamentalment, de dos tipus: sexuals, entenen com a tals totes les satisfaccions relacionades amb el citat Principi de Plaer i els ambiciosos; més endavant quedaran reduïts a dos: pulsions d'amor i d'agressivitat, és a dir, eros i thánatos. Una de les funcions més importants assignades, tan a jocs com a somnis diürns, o nocturns és la disminució de tensions per mitjà d'una descàrrega afectiva, o merament per la repetició d'actes, el que ell anomenarà pulsio de repetició.

En l'obra *Més enllà del Principi de Plaer* (1920) Freud explica el joc que va sorprendre al seu petit nét: Heinele tenia un carret lligat amb un cordill i el feia desaparèixer i aparèixer, a pleret, tot pronunciant les paraules Fort/De Fora/Aquí.. L'objectiu del joc era disminuir l'angoixa que causaven a l'infant les absències de la seva mare.

Segons M. Aguinis, la novetat aportada per Freud és que tant el nen com el poeta coincideixen en cinc característiques del joc infantil: 1. Crear un món imaginari. 2. Prendre-se'l seriosament. 3. El carreguen d'afecte. 4. El vigoritzen amb material de la realitat concreta. 5. El mantenen separat d'aquesta realitat (*Una magistral il·luminació*, 1999, p. 36).

Cal afegir-hi que ni el joc ni l'obra poètica no són preses del tot com a realitats, ni pels infants ni pels poetes, perquè en el moment que això ocorregués, l'individu cauria en la psicosi. Aquesta consisteix a prendre com a real allò que és purament imaginari. Cal que el Principi de Realitat no desaparegui del tot amb la seva dialèctica amb el Principi de Plaer, ja que el primer representa sempre un fre respecte al segon.

A l'adult, com és natural, li està prohibit continuar amb les seves activitats lúdiques infantils, però no per això abandona la recerca de plaer que abans amb elles havia tingut. Com a substitució dels jocs, l'adult crea certes fantasies, somnis diürns, per dir-ho com s'expressa vulgarment: somia despert. Ara bé, aquests somnis no són tan observables com de fet ho eren els jocs, i la tendència general és d'amagar-los en l'àmbit de la consciència personal. Freud, com la resta d'analistes, els descobreixen en els seus pacients analitzats. El doctor vienès defensa que la seva etiologia no és diferent de la dels jocs ni de la dels productes onírics. Els somnis diürns, igual que les activitats lúdiques infantils, cerquen la satisfacció plaent dels desitjos, seguint, com ja s'ha dit anteriorment, el Principi de Plaer. Amb tot, l'adult es distingeix de l'infant en el fet que és més ric en experiències. La recerca s'efectua segons el record d'una satisfacció pretèrita, desvetllada per una impressió present i projectada vers el futur. La citació exacta ajudarà a comprendre el que Freud vol dir-nos: «Així, doncs, el pretèrit, el present i el futur apareixen units pel fil del desig que passa a través d'ells. (...) El desig utilitza una ocasió present per a projectar, conforme al model passat, una imatge de l'esdevenidor» (OC, p. 1345). Val la pena assenyalar la importància del temps en la psicoanàlisi, que no mira solament al passat sinó també al futur que pot esdevenir causa de neurosi, com per exemple en la depressió.

Recolzant la seva teoria, reconeix trobar menys fantasies en l'home satisfet que en l'home insatisfet; per tant, aquesta constatació analítica assenyalaria els desitjos no satisfets, com ja abans havia afirmat, a la base de les fantasies.

El doctor vienès explica la fantasia d'un dels seus pacients: aquest tot anant a cercar una feina imagina no solament l'acceptació immediata en el lloc de treball sol·licitat, sinó casar-se amb la filla del patró i més endavant suplantar-lo en el seu càrrec. Per tant pot afirmar: «Cada fantasia és una satisfacció de desitjos, una rectificació de la realitat insatisfactòria.»

En els somnis diürns així com en els nocturns, el pas del contingut manifest al latent es realitza desfent el treball d'elaboració del somni. Aquest actua a través de tres funcions: la condensació, el desplaçament i la simbolització. La condensació consisteix a

formar personatges que inclouen els trets de diversos, el desplaçament en traspasar la càrrega afectiva d'un personatge o d'un fet a un altre i la simbolització en canviar uns objectes per uns altres idealitzats.

El poeta es comporta com un nen que juga i s'abandona a les fantasies, sinònim de somnis diürns. El poeta s'expressa tot jugant amb les paraules bensonants i les combina amb figures retòriques. A la base d'aquestes hi trobem la metàfora i la metonímia. Lacan va descobrir, en la metàfora i la metonímia, tan emprades pels literats, la condensació i el desplaçament.

És evident que el poeta gaudeix en la creació de la seva obra i, semblant al nen en el joc infantil, busca compartir amb els oients o lectors el gaudi experimentat. El creador literari en crear un món imaginari per compartir-lo amb els altres vol fugir d'un món real on les imposicions culturals inhibeixen les pulsions bàsiques de la persona humana. Per tant, com assenyala Freud, és la satisfacció de desitjos, en aplicació del Principi de Plaer, el que explica a bastament la creació poètica. El quefer literari hauria d'esperonar-nos, pensa el doctor vienès, a exposar també les nostres imaginacions, una mica seguint la dita popular: «De boig i de poeta, tots en tenim una miqueta».

«El poeta mitiga el caràcter egoista del somni diürn mitjançant modificacions i ocultacions i ens sedueix amb el plaer purament formal, o sigui estètic, que ens ofereix l'exposició de les seves fantasies» (OC, p. 1348).

En exposar el contingut del treball de Freud *El poeta i els somnis diürns*, no s'ha pretès altra cosa que reviuir una teoria sobre la creació poètica en l'intent d'esbrinar el rerefons ocult del quefer literari, tenint en compte que la psicoanàlisi és una psicologia de les profunditats².

2. S. FREUD, *El poeta y los sueños diürnos* O.C.T.IV, Madrid: Biblioteca Nueva, 1972; AGUINIS y AA.VV., *En torno a Freud*, Madrid: Biblioteca Nueva, 1999; R. SPEZIALE, *A hombros de Freud*, Madrid: Tecnipublicaciones, 1988.

COL·LOQUI

Ferran Margarit: S'ha dit que el poeta es comporta com un nen que juga i vol fruir del que és real. En la meua opinió, el que vol el poeta és *trobar* la realitat.

Manuel Satué: Però anem més enllà de la realitat superficial, hi ha d'intervenir la inspiració.

Ramon Muns: Una pregunta. Suposem un societat harmònica, sense problemes: hi hauria creació poètica?

Manuel Satué: Segons Freud, la societat sempre provoca frustració, i per això hi ha poesia. Una societat així, del tot harmònica, ja no faria necessari aquest escapisme que segons ell representa la poesia.

Sr. Manuel Satué.